

Croatica XX (1989) — 31/32 Zagreb

Izvorna znanstvena rasprava

Josip Mihojević

MIZOGINSKI SLUČAJ IVANA IVANIŠEVIĆA

UDK 886.2—1

Cvit šesti iz djela Kita ovitja razlikova Ivana Ivaniševića, oštar je napad na žene. Zbog toga su Ivaniševića držali ženomrscem. No ne može se nikako reći da je to bio njegov životni stav. Naprotiv, Ivanišević je napisao mnogo pohvalnih stihova o ženama. U otočkom gradiću Hvaru, gdje je živio, Ivanišević je bio izvrnut ogovaranjima, a u njima su sudjelovale najviše žene. Pjesmom se Ivanišević osvetio zlim ženskim jezicima. Zbog neugodnosti i opasnosti što su mu ih ogovaranja nanosila, napustio je Hvar i preselio se na obiteljsko imanje na Braču.

Bračkom pjesniku Ivanu Ivaniševiću (1608-1665) nije se posrećilo da svoj vijek provede u mjestima koja bi mu omogućila potpunu izgradnju pjesničke osobnosti. Prostor u kojem se kretao bio je vrlo stiješnjen i može se reći da je više ograničavao njegova pjesnička htijenja nego dopuštao razvitak sposobnosti. Životni mu je put bio dosta jednoličan. Nakon boravka u Loretu i Padovi — gdje je stekao visoko obrazovanje i otkuda se vratio kao »obojeга zakonau naučitelj«, a što je potvrđivalo stručnost u poznavanju kanonskog i građanskog prava — živio je isključivo na otočkom prostoru Hvara i Brača. Hvar je u to doba bio ispod razine književnog dometa kakvim se mogao podićiti u prethodnom stoljeću, a Brač nikada nije ni doživio neki književni uspon. Izmjena pjesničkih poslanica među književnicima, kao težnja za međusobnim dodirima i razmjennom mišljenja, već je izlazila iz običaja pa Ivanišević nije ni uspostavljao veze s pjesnicima iz drugih sredina. Nešto je pjesama namijenio prijateljima iz svoga uskoga društva, kojima se, uostalom, dnevno sastajao i ono što im je pisao, mogao im je usmeno reći. U stihovima što ih je dobivao od znanaca mogao je pročitati oduševljena priznanja o djelu što ga je imao objaviti, a prije toga im ga dao čitati. Pjesme što su mu ih uputili inače nepoznati stihotvorci Vicko Mikelović, Dominik Gospodnetić, Ivan Kovljanić s Brača i Berislav Budislavić iz Hvara, ne razjašnjaju prilike koje su ga okruživale. A kako su i arhivski podaci o njemu prilično škrti, ostaje da ga prosuđujemo po jedinome djelu što ga je pod naslovom *Kitta cvitya razlikova* tiskao u Mlecima god. 1642. Od koristi je i ono nekoliko očitovanja što ih je u njemu pjesnik, na ovaj ili onaj način, o sebi izrekao.

Da je Ivaniševićovo djelo raznovrsnog sadržaja, vidi se iz samoga naslova. Sastoji se od devet »cvitova« ili devet dijelova u kojima je sabrano, čini se, sve što je do tada stvorio i što je držao vrijednim objavljivanja. Izražavao se pretežno u stihovima. Ali i posvete pred pojedinim »cvitovima«, pisane u nevezanom slogu, i drugi tekstovi, bilo da su izvorni ili prevedeni, imaju nedvojbenu književnu vrijednost pa ih treba uzeti u obzir pri procjenjivanju njegove pjesničke zaokupljenosti.

Kitta cvitya razlikova svojevrsna je pjesnikova ispovijest. Poštujući pjesnikovu razdiobu djela i poredak dijelova u njemu, nećemo mu krivo učiniti ako »cvitove«, radi preglednosti, zbijemo u nekoliko manjih skupina. Time će pažnja čitatelja biti više usmjerena na pojedine sadržaje.

Tematska je povezanost prvih četiriju »cvitova« uočljiva. U njima je obrađena tema privlačna baroknim pjesnicima, s izričitim moralističkim ciljevima. Prikazuje čovjekovo lutanje po bespuću ispraznosti, potom uviđanje zablude i konačno otrežnjenje, odnosno povratak dobroti i milosti. Na kraju puta postiže se smirenost koja je to ugodnija što je hod do nje bio naporniji. U Ivaniševićevu dje-

lu ta četiri »cvita« čine prvu skupinu. U njoj su najbolji stihovi našeg pjesnika. Uglédao se na književne uzore, i to na one u kojima je mogao naći pravo nadahnuće, a oslanjao se i na vlastite stavove što ih je kao pripadnik duhovnog staleža prihvatio.

Drugu skupinu čine »cvitovi« peti i šesti. Prvi od njih, uz nekoliko manjih sastavaka, donosi parafrazu jednoga biblijskog psalma u osmeračkim sestinama; usporedo je donesen Vulgatin tekst. U drugome se nalazi razvikana pjesma *Od privare i zle naravi ženske*, oštar napad na zlo kojim je protkana ženska ćud. Na prvi pogled ta dva »cvita« nemaju ništa zajedničko. Prividnost ovdje zavarava. Koliko je veza među njima jaka, vidjet će se kasnije. Motivacija jednoga i drugoga teksta ima isti izvor.

Sedmi »cvit« cjelina je za sebe. On je vrelo za ispitivanje Ivaniševićevih pjesničkih opredjeljenja. U njemu se pjesnik uspinje na alegorijski Parnas gdje nalazi same slavenske vile, među njima najljepšu i svim vrlinama urešenu vilu Dubrovkinju. Ona je kraljica svih vila i kruna »svoga svita«. Nju treba najviše štovati i za njom se povoditi. Vila je naučila pjesnika da uvijek kazuje istinu pa i onda kad »istina rodi omrazu«. Ta će pouka koristiti pjesniku u teškim životnim časovima.¹

I napokon, četvrtu bi skupinu činili »cvitovi« osmi i deveti. Tu su sabrane prigodnice, poslanice i nadgrobnice. S njima se pjesnik približuje životu svoje okolice i ljudima koji ga okružuju. U stihovima žali za izgubljenim prijateljstvom, tuguje nad mnogim smrtnima ili jednostavno svoja raspoloženja želi nekome priopćiti. Ovdje doznajemo za mnogovrsnu pjesnikovu osobnu zaokupljenost. Govor mu je u dobroj mjeri suzdržan. Očituje se do određene granice. Štogod je iza te crte, pripada njegovoj intimnosti, a nju ne želi svakome otkrivati. Nedorečena ali naslućena uzbuđenja treba promatrati kao osobitost njegova poetskog tkiva. Shvaćanje tih sastojaka omogućuje razumijevanje cjelokupnoga Ivaniševićeva stvaralaštva.

Valja zamijetiti upozorenje da se u djelu bračkog pjesnika mogu naći izrazi koji ukazuju na nezadovoljstvo, uznemirenost i na životne nelagodnosti. Pjesnikov se nemir naslućuje iz učestalosti riječi »himba«, »privara«, »zloba«, »omraza«, »krivina« itd.² Izrazi

¹ U posveti Petru Dujmu, »nigda učeniku, a sada prijatelju«, pjesnik, u filozofskom smislu, istinu kao krepost izjednačuje s ljubavlju, a pjesma izvire iz ljubavi. On to iskazuje na ovaj način: »Ona želja velika, kojom (virni i stanoviti prijatelju moj) vazda goraše i goriš za ploditi u kriposti, ponuka tebe većeokrat da me upitaš: Kako sam se nauči peti? Spominjem se da sam tebi odgovori: ljubeći; jer umiti peti kripost je, a kripost svaka od ljubavi ishodi; i kako govore mudraci stari, drugo kripost nie u životu ovomu negoli ljubiti ča se ima ljubiti.« *Kita*, str. 191. (U svim bilješkama *Kitta* se navodi prema izdanju iz god. 1642.)

² Andre Jutronić, *Ivan Ivanišević (1608—1665) i nepoznati brački pjesnici u »Kitti cvitya razlikova« iz 1642, »Mogućnosti«, XII, br. 9, Split 1965, str. 966.*

s takvim smislom javljaju se često, naročito u »cvitovima« petom i šestom. U njima se na poseban način razabire pjesnikovo nespojstvo.

Ivaniševićev »cvit« šesti, koji sadrži pjesmu *Od privare i zle naravi ženske*, podijelio je duhove. Jedni su te stihove prihvatili s odobravanjem, drugi su ih procjenjivali pretjeranima, dapače uvredljivima. No ni jedni ni drugi nisu pjesnika ispravno shvatili. Koliko je poznato, Ivanišević nije raspravljao s onima koji su pjesmu obezvrijedili i nije držao potrebnim objašnjavati što ga je ponukalo da je napiše. Razlog njegovoj šutnji valja tražiti u osjećaju nadmoći nad onima koji su ga osuđivali, a i u tome, što mu je opravdavanje moglo donijeti nove neugodnosti. Radi nepoznavanja ili neshvaćanja okolnosti u kojima je pjesma nastala, Ivaniševiću se kao pjesniku nanosila nepravda i kasnije, nakon smrti, kad je »cvit« šesti bio nekoliko puta zasebno pretiskan, odvojeno od cjelovitog djela, radi senzacionalističkih razloga. U tim se pretiscima redovito ispuštala posveta i pjesnikovo objašnjenje pjesme, pisano u prozi.³

»Cvit« šesti ne smije se shvatiti kao satira, još manje kao bezrazložni napad na žene, nego kao odušak koji je pjesniku omogućio mirniji predah u životu. Taština muškoga roda nalazila je u pjesmi i ono što Ivanišević nije namjeravao istaknuti. Treba priznati da se ni iz jednoga stiha ne naslućuju taštinske pobude u samoga pjesnika. On nije iz tih razloga stvorio pjesmu. Ona je, doista, draškala čitatelje, izazivala u njih ironički smijeh pa i želju da se

³ Izdavač je prvom pretisku šestoga »cvita« u posebnoj knjižici stavio naslov *Versi od privare i zle naravi od zli xena. Iz knjiga I.I.C.U.B.* U kolofonu na str. 24. stoji: »Prodajesce od Ivana Bastiera kod S. Vita u Zadru na broju 830.« Godina nije označena. U ovom je izdanju dodano devet kitica koje nisu Ivaniševićeve. Opravdavajući svoj postupak, priređivač kaže da je pisao za korist žena, jer želi da se zle poprave. Dobrima to nije namijenjeno jer »zdrav likara jur ne želi«. Isti je izdavač još jedanput pretiskao knjižicu pod jednakim naslovom. Tekst je pjesme nešto promijenjen. Ni ovdje nema godine.

Ponovno izdanje ima naslov *Versi od privare i zle naravi od zlih xenah. Iz knjigah I.I.C.U.B.* Kolofon: »Prodajese u Splitu na Knjigarnici udovice Marie Piperata i sina.« Bez godine. Ovdje se pjesma nešto razlikuje od zadarskih izdanja. U spomenutim izdanjima pjesma ima do 112 strofa, a u Ivaniševića 88.

Ivaniševićevu je pjesmu donio i Marko Arnerić u svojoj knjižici *Opravdanje dobrii xenaa*, Mleci 1802, da je može pobijati stavak po stavak. Arnerić je uzeo tekst pjesme iz *Kitte cvitya razlikova* bez davanja stihova.

Postoji i najnovije izdanje. U Biblioteci »Broški libar« RO »Zlatni rat« iz Bola, kao VI. knjiga tiskana je *Kita cvitya razlikova*, ali samo sa »cvitom« šestim *Od privare i zle naravi ženske* i »cvitom« sedmim *Kako se je petnik naučio peti*. Obje su pjesme priređene prema izdanju *Kite* iz god. 1703. Knjiga je kao »bibliofilsko izdanje« tiskana u Beogradu 1981.

pojedine kitice potanje raščlanjuju. Bila je svojevrsni izazov. Pobuđivala je znatiželju, iako je vršila posredničku ulogu, jer je u njoj opširnije ponovljeno što je o istoj temi rečeno prije u stihovima, ali iz drugih ciljeva. Pjesmi treba pristupiti književnim i književno-povijesnim mjerilima zato što je pjesničko djelo i što nosi neka pjesnička opterećenja. Iz mnogih se Ivaniševićevih strofa vidi da nije mogao zatomiti uzavrelosti uzbuđenja i da govorenje nije uspio obuzdati. Gotovo bi se reklo da je zaniijekao načelo što ga je sebi postavio i koga se inače nastojao držati:

Bolje je gasiti ljubavju omrazu
Neg saržbu nititi u grubu obrazu.⁴

Riječi su mu silovito navirale i nepoštedno udarale. Njegov katalog zlih žena počinje poznatim biblijskim, a nastavlja se povijesnim i legendarnim primjerima. Desetak kitica upotrijebljenih za to nabranjanje ne kazuje ništa novo. Ti su izvori odavno bili iskorišćeni. Sažetak u kojemu objedinjuje sve ženine zloće nešto je više njegov, iako ne posve izvoran:

Ženo zala i himbena,
Sve zlo od tebe, ko svak piše,
Skuplja se u rič: zla si žena,
Ka je isto zlo, od zla više.⁵

U navedenim stihovima pjesnik naglašava da *svatko piše* o zlima što ih je žena uzrokovala. U svakom hiperboličkom izražavanju ima dio istine. Zato nas ovo upućuje na zaključak nešto drukčiji od neodređene tvrdnje da je Ivanišević sudjelovao u raspravama što su se vodile na talijanskim sveučilištima gdje je studirao i da mu otuda zanimanje za tu temu.⁶ Ivanišević je imao mogućnosti da o tome i čita. Rasprave o odgovornosti žena za zla u svijetu, o njezinoj inferiornosti, i (ne)prikladnosti da sudjeluje u društvenom životu uobičajile su se po svim europskim sveučilištima, a poticali su ih spisi koji su potekli i od pjesnika, i od filozofa, i od sociologa. Otkada je renesansa iznijela na svjetlo djela antičkih pisaca, postalo je vidljivo da je taj sadržaj bio drag pjesnicima najstarijih vremena. Što je pjesnik bio drevniji, više je bio cijenjen

⁴ *Kita*, str. 276.

⁵ *Kita*, str. 158.

⁶ M. S. Lalević, *Prva raspra u našoj književnosti*, Glasnik jugoslovenskog profesorskog društva, XIII, sv. 2, Beograd 1932, str. 139. Lalevićevo mišljenje prihvaća Dušan Berić pa kaže da se Ivanišević »priklonio struji, koja je bila protiv žena, ili, kako bismo rekli današnjim rječnikom, antifeministima«. — D. Berić, *Slava ženska Jakova Armatušića*, u knjizi *Iz književne prošlosti Dalmacije*, Split 1956, str. 65.

i prepričavan. Tema se o ženama prenosila preko mnogih pokoljenja i u novijim obradama našla puta do Ivaniševićeva vremena.

Otvoreno, katkada i drsko obezvredivanje žena u književnim djelima ima dugu tradiciju. Jedan od najstarijih pjesnika koji se tim sadržajem pozabavio bio je Semonides Amorgičanin (7. st. pr. Kr.). Njegova je pjesma očuvana u fragmentima, zato ne kazuje potpuno što je sve taj jetki satiričar izrekao. Usporedbe kojima se služio mogu se shvatiti samo kao neukusne pretjeranosti kojih je i sam morao biti svjestan. Žena kojoj je kuća neuredna, kaže Semonides, stvorena je od svinje. Lukava žena, na svaku prevaru spremna, potječe od lisice. Znatiželjna se žena posvuda šulja, na sve gunda, svakoga olajava jer je nastala od kuje. Neka je proizišla iz zemlje, a ona koja je potekla iz mora varljiva je, ima dva lica. Lijena je žena od magarice, pohotna od lasice. Gizdava je porod dugogrive kobile, a ona ružnog izgleda od majmunice je. Pjesnik je ipak pokazao nešto više dostojanstva kad je priznao da postoji i plemenita žena. Ona je postala od pčele i vrlina joj je marljivost.⁷ Završno priznanje pjesniku se učinilo popustljivošću pa kao da se radi toga kaje, zaključuje ovako:

Jer Zeus je zlo to najveće učinio —
te žene! Ako se i čine korisnim
za nešto, tko ih ima, taj je nesretan.
I nikad sretan čitav dan ne provodi,
sa ženom tko se mora stalno mučiti,
a Glad mu uvijek u kući baš boravi,
taj vrlo mrski sustanar i zao bog.⁸

Semonidesovo izrugivanje ženskome rodu nastavlja Efežanin Hiponakt (6. st. pr. Kr.). U jambskim stihovima parodira on Homerove bogove i božice i otkriva njihove nastranosti, nekada vrlo lascivnim govorom. Oba su pjesnika u mnogočemu preteče Teofrasta (3. st. pr. Kr.), Aristotelova učenika i jednoga od vodećih peripatetika, koji u djelu *Etikoi karakteres* daje bujnu tipologiju ljudi, ali žene ne prolaze nimalo dobro. Ti pjesnici, odnosno filozofi, najblaže rečeno, oskudijevaju ukusom. Spomenuta su ova stara helenska imena jer je grčki jezik hvatao korijene na padovanskom sveučilištu, bio je prihvaćen kao nastavni jezik filozofije. Od kraja 15. st. Aristotelovi su se traktati predavali na grčkome, a to je bio snažan prodor helenističkog duha na Zapad.⁹ Poznavanje

⁷ Koloman Rac, *Antologija stare lirike grčke*, Zagreb 1916, str. 18—23. Novi prijevod Semonidesova *Kataloga žena* dao je Dubravko Škiljan, *Latina et Graeca*, III, br. 5, Zagreb 1975, str. 64—71.

⁸ Prijevod D. Škiljan, nav. dj., str. 69.

⁹ Erna Banić-Pajnić, *Antun Medo, dubrovački filozof šesnaestog stoljeća*, Zagreb 1980, str. 26—27.

grčkog jezika otvaralo je mogućnost čitanja djela u izvorniku. Latinski je i otprije bio u upotrebi pa se znalo da je Petronije Arbitar (1. st.) u *Satyrikonu* iskoristio do najvećih mogućnosti slobodu prijaškog načina govora i da je prezir prema ženi bio usputni sadržaj djela. Satiričar Junije Juvenal (1/2. st.) postupke žena gleda, naročito u šestoj satiri, kroz sarkazam razočaranog promatrača koga je život umorio. Moralistički i apologetski pisci rane kršćanske epohe iznose mnogo primjera da pokažu kako je žena izvor zla. Origen a uz njega Kvint Septimije Tertulijan (oba (2/3. st.) i ostali koji se za njima povode, natječu se strogošću, opominjujući kako izbjeci pogubnom utjecaju žena. Njihovi su spisi našli odjeka u djelima srednjovjekovnih mistika. Bernard iz Clairvauxa (1091—1153) u pjesmi *De contemptu mundi* posebnim žarom raščlanjuje zavodničku ulogu žene i pogibao što iz toga proizlazi. Nasuprot smjernicama odricanja javljaju se zagovornici slobodnijih shvaćanja. U 13. st. nastaje djelo *Le Roman de la Rose* Guillaumea de Lorisa i Jeana Clopinela s jakim nabojem erotike. Taj golemi roman, svojevrсна srednjovjekovna *ars amatoria*, na drugoj strani izaziva uzbunu i postroženi asketizam. Niču flagelantski i slični pokreti. *Roman de la Rose* i tome odolijeva i čita se još u 16. st.¹⁰ Većina skolastičkih pisaca želi smireno raspravljati o izazovnom pitanju. Svestrani filozof i teolog Toma Akvinski usputno postavlja i ovakvo pitanje: Što je jače: istina, vino, kralj ili žena? On, doista, najprije ističe neusporedivost tih »jačina« jer je svaka od njih snažna u svome području, zatim na svoje pitanje odgovara. Priznaje jak utjecaj žene na ćudoreće, ali nikoga i ništa ne osuđuje, još manje podcjenjuje.¹¹

Krug u kojemu se Ivanišević kretao za vrijeme boravka u Italiji imao je mogućnost iz suvremenijih i pristupačnijih spisa vidjeti da shvaćanje o manjoj vrijednosti žena nije zamrlo, da se čak učvršćuje, da je osmišljenije i podignuto na razinu ozbiljnih rasprava. Čuveni humanist, Ivan Ćesmički (1434—1472), učenik Veronežanina Giovannijsa Guarinija, jedan od najumnijih ljudi svoga vremena, znao je biti jednostran u prikazivanju ženske ćudi. U elegiji što ju je uputio Titu Vespazijanu Stroziju sabire stoljetna prepričavanja i, nimalo naklon ženama, ističe pogubnost njihova utjecaja. Žene su prema njegovu mišljenju površne, nestalne, poticateljice mnogih zločina, a njihova strastvena razbluda nema me-

¹⁰ E. R. Curtius, *Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, prev. Stjepan Markuš, Zagreb 1971, str. 134.

¹¹ »Među onim vrednotama — kaže Toma — koje utječu na promjenu ćovjekove osjetilne težnje prvenstvo pripada nasladi i to osobito spolnoj, pa je u tom smislu žena najjaća.« — Tomo Vereš, *Toma Akvinski, izabrano djelo*, Zagreb 1981, str. 370.

da.¹² Drugi naš humanist, Ivan Polikarp Severitan (15/16. st.), rodom iz Šibenika, piše djelo *Monoregia* u kojemu daje građanima i vladarima upute o ponašanju u mirnim i ratnim vremenima. Severitan ocjenjuje ženu s društvenog motrilišta i nema dobro mišljenje o njezinoj naravi.¹³

Buntovni Giordano Bruno (1548—1600) u osnovi nije bio ženomrzac, ali je britkim riječima napao Petrarku i one pjesnike koji svoje umijeće stavljahu u službu prevrtljivoga ženskog lika. Zato je i žena na njegovu sudu slabo prošla. Ona je bezvrijedno, nepostojano, nerazumno stvorenje, Pandorina kutija iz koje svako zlo izlazi. U uvodnom dijelu dijaloga *Degli eroici furori* tvrdi da su samo oni koji su »manjkava uma za bolje stvari« mogli iznositi »osjećaje tvrdokorne ljubavi koja je bila niska, životinjska i zvjerska, ništa manje od onih što su slavili muhu, žohara, magarca, Silena, Prijapa...«¹⁴ Doista, žene treba poštovati i voljeti, kaže Bruno, ali »utoliko ukoliko smo dužni za ono malo, za ono vrijeme i prigodu, ako već nemaju druge kreposti osim prirodne, to jest

¹² Odlomak iz elegije Česmičkoga:

Zenino mišljenje površnošću obiluje mnogom
I uvijek joj se nestalno leluja srce i um.

Sve zbog žene, priča se, kroz cijelo je vrijeme nekad
Otok Lemno bio bez ijednog muškarca, pust.

I čim ju je bludna Venera takla mahnitom vatrom,
U srž kostiju prože je razbuktała strast.

Prirodno zlo se povećava ljubavi onom kobnom,

Tad bjesni žena ko Tebanka, što je zavede domaći bog.

I od halkidskih valova tad je nestalnija ona,

Tad je pomamnija nego hirkanske tigrice bijes.

Tada je lakša od slamke lake i od opalog lista,

Što ga vitla po zraku jesenjeg vjetra dah.

Nije njojzi do glasa i svaki učinit će zločin,

Što ga bezumno čini svaki ljubavnik slijep.

— Ivan Česmički, *Pjesme i epigrama*, preveo Nikola Šop, Zagreb 1951, str. 123—125.

¹³ Prepričane Severitanove misli: »Žene su po naravi u mnogim stvarima različite od muškaraca: labilnije su i duhovno siromašnije; častohlepne su i žele se pošto-poto drugima svidjeti; iako su po naravi bojažljivije od muškaraca, nerijetko su drskije i bestidnije od njih; iako su nježnije od njih jer imaju meko srce, ponekad znaju biti od njih okrutnije; neumjerene su i odane strastima, jer se ne povode za razumom nego za osjećajima; ne znaju se svladati, podložne su naglim promjenama jer im je takvo ustrojstvo tijela; kao što im je krho tjelesno ustrojstvo, takva im je i volja; ne znaju čuvati tajnu: čim im se netko dodvori, odmah mu povjeruju i odaju ono što bi morale čuvati. Zbog toga ni njihovi savjeti ne vrijede mnogo.« — Stjepan Kراسić, *Šibenski humanist Ivan Polikarp Severitan i njegova politička misao*, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, III, br. 5—6, Zagreb 1977, str. 68—69.

¹⁴ Giordano Bruno, *Optimizam slobodnog mišljenja*, Izbor iz djela, preveo Mate Zorić, Zagreb 1985, str. 126.

one ljepote, one divote, one službe, bez koje ih treba smatrati da su zaludnije na svijet došle nego li neka otrovna gljiva koja na štetu korisnih biljki zauzima tlo, i neugodnije od bilo kojeg jedića ili guje što izviruje iz te biljke.«¹⁵ Za Bruna je pjesnikovo slavljenje žena blijeda, beskrvna lirika koja sve prije pokazuje nego vrlinu pjesnika. No, Brunovo se mišljenje o ženama ne može držati općenitim.¹⁶ Neki su u Petrarke nalazili nebeske zanose, *divini furori*, pa su u spoju ljubavi i pjesme gledali savršenstvo filozofski shvaćene sreće.

Nikola Machiavelli (1469—1527), čovjek demokratičnih nazora, imao je o ženskom utjecaju trezveniji sud, ali o ženama nije imao dobro mišljenje. On drži da žene nisu nadarene velikom pameti, da su odista vrlo darežljive, ali i vrlo dosadne. Tko ih tjera od sebe uklanja se neugodnostima i koristi, a tko ih drži uz sebe, ima i koristi i neugodnosti. Uistinu, gdje je meda tu je i muha.¹⁷

I prije tih istupa koji su rušili poetski mit o ženi, u razboritih se rađao otpor prema pretjeranosti i promašenosti trubadurskih izljava i silio ih da od njih odustaju. U tome prednjači znalac svjetskih prilika onoga doba, Eneja Silvije Piccolomini (1405—1464), kasniji papa Pio II, odričući se mladenačkog pjesničkog djela *Cinthia*. Za nas je značajno da se već u prvoj generaciji renesansnih pjesnika u Dubrovniku razumnije rasuđuje o petrarkističkoj platonskoj čuvstvenosti pa Marin Držić (1508—1567), kako zapaža J. Torbarina, »parodira sama sebe kao lirskog pjesnika«,¹⁸ što pokazuje Držićevu samokritičnost i književnu izgrađenost. Nakon toga će se javljati još zrelija rasuđivanja. Nikola Nalješković (umro 1587) s priličnom se mjerom ironije osvrće na poeziju koja je gubila vrijednost time što je prelazila u maniru. Ivan Gundulić (1589—1638) iskreno se odriče mladenačke poezije kao »poroda od tmina«. Dživo Bunić Vučić (1592—1658), pjesnik *Plandovanja*, ispraznošću naziva nadahnuće kojim je stvarao ljubavne pjesme pa pokajnički priznaje:

Ispraznos da mu moć da bude kazati
ljuvenu svu nemoć, kû bi imio tajati.

¹⁵ Nav. dj., str. 123.

¹⁶ Burckhardt nas želi uvjeriti da je žena u Italiji renesanse bila cijenjena kao i muškarac. On kaže da u istraživanjima o tome kako je žena prikazana u dijalozima, u satirama, pogotovu u trećoj Aristovoj satiri, ima nešto zlobe. Žene su u Italiji imale sličnu naobrazbu kao i muškarci, a neke su se proslavile u pjesništvu. U drugim umjetnostima, primjećuje Burckhardt, ipak nisu dale ništa. Za velike Talijanke kaže da su imale muški duh i mušku ćud. — Jakob Burckhardt, *Kultura renesanse u Italiji*, u prijevodu Milana Preloga, Zagreb 1953, str. 219—221.

¹⁷ N. Machiavelli, *Mandragola*, III, 4.

¹⁸ Josip Torbarina, *Marin Držić, pjesnik*, Zbornik radova o Marinu Držiću, Zagreb 1969, str. 74.

Eto se kaje sad, nu time ne vrati
 toj brijeme on nikad kê ludo potrati;
 er tašte za pjesni ne ima platu inu
 neg samo boljezni za svoju krivinu.
 I pozna najposlije da ljepos toj mila
 u sebi drugo nije neg zemlja i gnjila.¹⁹

Nisu samo protureformacijska raspoloženja utjecala na takva pjesnička odricanja. U najviše slučajeva tražio je to izgrađeniji ukus.

Ivanišević je u svome domaćem kraju imao mogućnost sresti se s pjesničkim sastavcima u kojima se žene spominju kao izvori zla. Neke pjesme nenaklonjene ženama, s izričito moralnopoučnom svrhom, potječu iz pjesničke ostavštine naših začinjavaca. U mnogim srednjovjekovnim pjesmama ima dijelova s tim sadržajem, ali je u tom pogledu najizražajnije ona koja je zabilježena u Tkonskom zborniku iz 15. stoljeća. Nikica Kolumbić pjesmu dovodi u izravnu vezu s Ivaniševićevim »cvitom« šestim.²⁰ U srednjovjekovnoj se pjesmi govori pretežno o čulnom osjećaju u žena s pretpostavkom da većina zala iz toga proistječe,²¹ dok Ivanišević uzima u obzir mnoge strane ženske čudj i zadire dublje u psihologiju žene. On naročito ističe naviku, odnosno manu ogovaranja. Upozorenja na opasnosti od žene nalaze se i u drugim našim srednjovjekovnim pjesmama i ustaljeni su topos u mnogim književnim tvorbama iz toga doba. U *Pismi mudroga Salamuna*, koja je nastala vjerojatno u isto vrijeme kad i netom spomenuta pjesma, a očuvana je u rukopisu iz 17. stoljeća, o ženama nema mnogo stihova, ali i onoliko koliko ih je upućuje na zaključak da su jedna i druga pjesma u dodirnim dijelovima potekle iz zajedničkog prateksta.²²

¹⁹ *Djela Dživa Bunića Vučića*, priredio Milan Ratković, SPH, knj. 35, Zagreb 1971, str. 79.

²⁰ Nikica Kolumbić, *Jedna pjesma protiv žena iz XV stoljeća*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, III, sv. 3, Zadar 1962, str. 215.

²¹ Nekoliko stihova iz pjesme:

Veće žena zlobe umi,
 nego djavli svi pakleni:
 Salamuna j' prehinila,
 a Sansona umorila.
 Apsalon se lip zoviše,
 mnogi cić žen zlo imiše.
 Ona ti je mriža morska
 ter tonota zala gorska.

— N. Kolumbić, nav. dj., str. 205.

²² Vjekoslav Štefanić, »*Pisma mudroga Salamuna*«, Građa za povijest književnosti hrvatske, 17, Zagreb 1949, str. 197—205. Odlomak iz pjesme:

Sliši, zla ženo, ča Pismo govori,

Osim srednjovjekovnih uzora u Ivaniševiću »cvitu« šestom može se naći utjecaj Jurja Barakovića, što pokazuje da je pogled bračkoga pjesnika bio okrenut ne samo prema Dubrovniku nego i prema Zadru i ostalim gradovima koji su rađali pjesnike. Dovoljno će biti usporediti četiri stiha iz 26. kitice »cvita« šestoga s jednom strofom iz Barakovićeve *Jarule* da se vidi podudaranje u mišlima i upotrebi istih ili sinonimnih leksema. Barakovićevi su stihovi:

Nemoj, ženo bit ohola,
 prem da rodiš ti človika,
 i trava je gruba nika,
 od ke reste žilj od zdola.²³

Uklanjajući se pogibelji oponašanja, Ivanišević istu misao izriče na svoj način:

Človika jer porodi
 Ne darži se ponosita,
 Jer iz drače roza izhodi,
 Iz zle trave žilj procvita.²⁴

Učestalost moralističkih stihova uvjetovalo je vrijeme u kojemu su vladale smjernice katoličke obnove. Katoličkom je fundamentalizmu u nas poslužilo djelo talijanskog pisca Angela Nelliya, *Spechio spirituale*, što ga je god. 1614. preveo Dubrovčanin Mavro Orbini i dao mu naslov *Zarcalo duhovno od početka i sfarhe života čovječanskoga*. U njemu se nalazi pjesma koja je sadržajem i dikcijom mogla također poslužiti Ivaniševiću pri sastavljanju »cvita« šestoga.²⁵

Da s tvojih usta zali oganj gori;
 Da ti si svitu žalost tere tuga
 I da si ti gora neho zala kuga.
 A to niš ne misli, da ti to ja rekoh,
 Neho na Pismu te riči dotekoh.
 Salamun premudri tako ti govori,
 Da ki ti veruje, da u ognju gori.
 A Sanson prejaki, ki se na te tuži,
 Da je zlo za njega, ki ti posve služi,
 Da je tvoja hudoba k njemu priskočila
 I da si mu tužnu oči izvadila.
 Itd.

²³ *Jarula*, SPH, 17, priredili P. Budmani i M. Valjavec, Zagreb 1889, str. 262.

²⁴ *Kita*, str. 158.

²⁵ U izdanju iz god. 1614. pjesma je na str. 26—27. Sastoji se od 16 dvostihova s ovim početkom:

Rit se može hudoj ženi
 Da je u nje jaz pakleni,
 Zla navidos, jadna zloba
 Nemir, smeća, smrad od groba,
 Zlobni jezik, gnjev prokleti,
 Nesvies luda od pameti,
 Itd.

Kolikogod se na prvi pogled čini da je Ivanišević povod za pisanje *Od privare i zle naravi ženske* našao u književnosti, raščlanjivanje pjesme navodi nas na drukčiji zaključak. Imajući u rukama stihove i raznovrsne rasprave s tim sadržajem, on je vidio i naučio da se o slabostima ženske čudi pisalo i da se još uvijek piše, ali to nije bio poticaj da i sam stvori takvu pjesmu. Ivanišević naravljju nije bio ženomrzac. Taj ga glas bije otkako su ga takvim proglasili njegovi napadači, Jakov Armolušić,²⁶ odmah nakon pojave *Kite cvitja razlikova*, zatim dobroćudni i naivni Marko Arnerić, stoljeće i pol kasnije.²⁷ Iako su objede potekle iz nerazumijevanja, uhvatile su takav korijen da se još i danas drže. Ako se Ivaniševića prikaže s druge strane, na temelju njegovih stihova i okolnosti u kojima su nastali, krivo stvoreno mišljenje o njemu kao ženomrzcu past će samo od sebe.

Koliko je Ivanišević poštovao žene, vidi se prije svega iz njegovih posveta. Pošto je cijelo djelo prikazao »Vicku Mikeloviću, vikariju i vlastelinu braškomu, meštru svome kriposnomu i dobrostivomu«, prvi »cvit« poklanja tajanstvenoj »Gospoji N.N.k.s.«. Tu je ženu, kojoj ime ne spominje, toliko cijenio da joj povjerava nakanu izdavanja djela *Ūzdasi golubice* (možda priređeno, ali nikad objavljeno!), što će ga posvetiti njoj, da ispuni »zavit« tj. obećanje. Pošto je drugim i trećim »cvitom« počastio svoje ugledne prijatelje, četvrti je »darovan« opet jednoj ženi, »bogoljubnoj udovici gospoji Stani Vitaljevića, vladici hvarskoj«. Pjesnik je ve-seo što čuje da se na sve strane širi glas njezine »kriposti velike«. Pjesmu *Ugodno prikazanje od muke Isukarstove* iz istoga »cvita« namjenjuje »kripostnoj i bogoljubnoj redovnici gosp. Victoriji Zorzetića, vladici braškoj, dostojnoj opatici mojstira pustinjaškoga Jurja Dubravčića na Braču i svim ostalim redovnicam poštovanim«. Jednu pjesmu iz »cvita« devetoga »poklanja« udovici Juliji Cerinića, ostaloj za gosp. Jakovom, rojenoj Verantio, vladici braškoj, šibenskoj i hvarskoj«. Ženomrzac ne bi nikada o nekoj ženi napisao ovakve stihove:

Cvateš častju, sjaš istinom,
Resiš umom sebe i svoje,

Na kraju je pjesme uputa da se tumačenje »ovieh rieči« može vidjeti u djelu poznatog firentinskog moralističkog pisca Antonina. Orbinu je, čini se, uzeo i pjesmu hrvatskog začinjavačkog pjesništva i jezično je dotjerao prema dubrovačkom govoru, kao što je u razgovoru o smrti na str. 199—202 uvrstio sekvenciju *Dies irae* u prijevodu Dubrovčanina Paskoja Primovića.

²⁶ *Slava ženska i protivni odgovor Jakova Armolušića Šibenčani-na Cvitu šestomu*, Padova 1643. O Armolušiću vrijednih je podataka donio Dušan Berić, »*Slava ženska*« *Jakova Armolušića*, Iz književne prošlosti Dalmacije, Split 1956, str. 65—75.

²⁷ *Opravdanje dobrii xenna Marka Arnerića, vlastelina bračkoga*, Mleci 1802. O Arneriću može se vidjeti: Dušan Berić, »*Opravdanje dobrih žena*« *Marka Arnerića*, nav. dj., str. 93—103; Josip Mihojević, *Pješništvo jednog pomorca*, Postira, Spomenica, Postira 1981, str. 193—204.

Poniženjem i tišinom
 Veličanstvo kruniš tvoje,
 Seb' kripotno potribuješ,
 Milosardjem obiluješ.²⁸

Poštovanje koje je iskazano tim riječima nadilazi svaku konvencionalnu sućut udovici.

S osobitom naklonošću ponovno upućuje podužu pjesmu »bogoljubnoj i svakom kripotstvu ukrunjenoj gospoји N.N.k.s.«. Ona ga je obavijestila o negodovanju što ga je prouzrokovala njegova pjesma o ženama, a on joj je na tome zahvalan:

Taknu me, Gospoje, rič tvoja i čuju,
 mnogi cića moje pisni da boluju.²⁹

U vrlo osjećajnoj nadgrobnici prosuzio je zajedno s Katom, ženom gosp. Nikule Vušića, u povodu smrti njezina sina Jačinta, a ni ti stihovi nisu udovna pjesnička *consolatio*. Nekoj nepoznatoj »žalostnoj majci« prikazuje za utjehu dvije sestine. Suživljuje se s njezinim patnjama i toplim riječima priznaje da majčine boli dosižu vrhunac kad joj smrt ugrabi dijete:

Ti u porodu bolizniva,
 Pri poroda bremenita,
 Po porodu sva u trudu,
 I napokon sve zaludu.³⁰

Human govor tih stihova daleko je od shvaćanja da je jedina vrijednost žene što ima ulogu rađanja i što je oruđe u ruci muškarca.

Pjesmom je protužio zbog smrti »gospoje Kate Lazanića«, a epigram što ga je spjevao »U smrt gosp. Mare Ferencića, rojene Markioli« završava ovako:

Ne pisam, ne moja, da čast i velika
 Hvali tebe tvoja dobrota i dika.³¹

Ženama je zaista podijelio mnogo »cvitova«. Tolike počasti nisu prijetvorne. Povjerenje tajni i nakana, suosjećanje s majkom koja je izgubila sina i iskrena žalost radi smrti časne osobe ne mogu se spojiti s raspoloženjem ženomrzca ni s predispozicijama čovjeka koji u načelu podcjenjuje ženski rod i ne drži ga društveno ravnopravnim. Bit će zato potrebno potražiti drugi razlog koji

²⁸ *Kita*, str. 267.

²⁹ *Kita*, str. 309.

³⁰ *Kita*, str. 322.

³¹ *Kita*, str. 326.

je našega pjesnika privolio da piše pjesmu *Od privare i zle naravi ženske*.

Boraveći u Hvaru kao »canonicus theologicus« i generalni vikar, Ivanišević je upadao u nimalo bezazlene neprilike. Jedna je od njih prijetila opasnošću s težim posljedicama. Naime, bio je optužen radi hereze i crkvenog neposlušta, prijavljen svome neposrednom poglavaru i mletačkim vlastima. Iz anonimne se prijave ne razabire kada je ona podnesena, ali budući da ga spominje kao vikara, treba je staviti u vrijeme kad je obavljao tu dužnost.³² U optužbi je navedeno da je odbio vršiti neke obrede i pokoriti se odlukama Kongregacije.³³ Istom je prijavom optužen i natpop Budimir Budić Lupi,³⁴ onaj kome je Ivanišević posvetio »cvit« šesti *Od privare i zle naravi ženske*. Budić je okrivljen da je osporavao papinu vlast u crkvi.³⁵ Budić je bio Ivaniševićev prijatelj pa ga naš pjesnik u posveti moli da ga štiti od napada što mu ga spremaju zle žene, jer »ufam pod krilom tvojim da neće meni nauditi«.³⁶

Slične su optužbe u to vrijeme bile učestale. Dalmacija je bila pod dojmom istupa splitskoga nadbiskupa Marka Antuna Dominisa i događaja što su potom slijedili. Dominis je imao pristalice pa su i oni bili izloženi opasnosti. U Splitu se god. 1619. vodila velika parnica protiv Augustina Capogrossa zato što je javno govorio u prilog nadbiskupa Dominisa i sobom nosio njegovu sliku.³⁷ Iste

³² Nije poznato točno otkad dokad je Ivanišević obavljao dužnost vikara. To se donekle može ustanoviti prema podacima u kojima se spominje u toj časti. Prvi put mu je službu vikara povjerio biskup Petar Čedulin, koji ga je nakon završenih studija pozvao u Hvar i uveo ga u kaptol. Ivanišević je ostao na toj dužnosti do Čedulinove smrti god. 1634. Iza toga je neko vrijeme bio maknut iz službe, a ponovno se opet spominje kao vikar god. 1640. Ostao je na tome mjestu do god. 1644. Treći put ga kao vikara nalazimo god. 1650. Službu vrši do odlaska na Brač. — Usp. Andre Jutrović, *Vizitacije u Arhivu Biskupske kurije u Hvaru; Ivan Ivanišević (1608—1665) i knjige vizitacija u Hvaru*. — Starine, knj. 51, Zagreb 1962, str. 157—196.

³³ Ivanišević je optužen da je rekao: »Andateve a sortir etc. con questo vostro ceremoniale e con decreti della Congregazione.« — Cvito Fisković, *Hvarska katedrala*, Split 1976, str. 91, bilj. 63.

³⁴ Po sačuvanoj kratkoj šaljivoj poslanici što ju je Budimir Budić uputio Gabrielu Ivanu u Hvar, vidi se da se Budić pokušavao izražavati u stihovima, ali bez većeg uspjeha. Budićeve stihove objavio je Cvito Fisković, *Jedno pismo i nekoliko stihova na hrvatskom jeziku iz 17. i 18. st. u Hvaru*, Čakavska rič, VIII, br. 1, Split 1978, str. 7.

³⁵ Između ostaloga, u optužbi su i ove riječi: »cioe d' haver detto (il Papa non esser il capo della chiesa)«. — Cvito Fisković, *Hvarska katedrala*, str. 91, bilj. 63.

³⁶ *Kita*, str. 144.

³⁷ Grga Novak, *Hereza Agostina Capogrossa »protestanta« Splićanina*, Zgodovinski časopis VI—VII (Kosov zbornik), Ljubljana 1953, str. 596—603.

je godine svećenik Dominik Capogrosso optužio Alberta Fertilija, dominikanca s otoka Brača, koji je tada bio generalni vikar trogirske katedrale, također radi pristajanja uz Dominisa. U pismu što ga je Dominik uputio dominikanskom provincijalu Nikoli Vitaliju, Hvaraninu, Fertilijevom starješini, za Alberta kaže da je »factus sectator vestigiorum maledicti Marci Antonii de Dominis, olim archiepiscopi Spalatensis«. ³⁸ Druga je prijava otišla inkvizitoru. U njoj su navedene riječi što ih je Albert izrekao. ³⁹ Od optužaba nisu bile pošteđene ni ugledne osobe, dapače bile su odgovornije od drugih. ⁴⁰ U tom je pogledu vladalo prilično sumorno raspoloženje.

Nije poznato je li Ivanišević bio pozvan na preslušanje, ali ni u kom slučaju nije mogao biti miran. U Hvaru se njegov položaj različito ocjenjivao. Prijatelji su stali uza nj, ali je bilo i onih koji otprije nisu podnosili njegovu nazočnost, o čemu ima podataka.

Drugu su neugodnost Ivaniševiću prouzročila šaputanja o njegovoj naklonosti prema »N.N.k.s.«, onoj kojoj je posvetio »cvit« prvi. Ogovaranja su se već bila naveliko proširila, kako se može razabrati iz poslanice što ju je uputio toj ženi. Sumnjičenja naziva izljevima zlobe. Za njih, naoko, ne mari jer ne mogu nauditi plemenitom srcu:

I prem da cić službe ove s tobom moje
Mnoge čine tužbe na mene, Gospoje,
Zlobe me ne malo, klet me ne pristaju,
Li ja se, mâ hvalo, ništare ne haju.
Sarce plemenito nigdar se ne kreće,
ljubi stanovito i želi svej veće,
Čistom kako zlatu ne udi mu nišće,
Ljubezan začatu sred raja svej dišće.⁴¹

³⁸ Stjepan Antoljak, *Arhivske zabilješke i marginalije o Markantunu de Dominis*, Radovi Centra JAZU u Zadru, 22—23, Zadar 1976, str. 51.

³⁹ U prijavi je kao glavna krivnja navedeno slijedeće: »... ipse frater Albertus nullo prorsus habito dei timore ac respectu astantium, imo cum illorum gravissimo scandalo temere hec vel similia protulit verba: non comanda qui ne il Papa, ne il Nuntio, ne l'Arcivescovo, se non io ...« — Prijepis u ostavštini Šime Ljubića u Državnom arhivu u Zadru, kut. 6, 35 r.

⁴⁰ Fertilio je bio uvažan član dominikanskoga reda. Kao izaslanik svoje redovničke pokrajine Dalmacije prisustvovao je god. 1608. općoj skupštini reda u Rimu. Tada je dobio naslov »magister«, najveću počast koju mu je red mogao dati. Isti mu je naslov potvrdila opća skupština reda god. 1615. u Bologni. — Benedictus M. Reichert, *Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum*, vol. VI, Romae 1902, str. 113 i 278.

⁴¹ *Kita*, str. 313.

Svoju osjećajnu sklonost proglašava najčišćom službom »gospoji«. Stavljajući se gotovo u položaj trubadura kome govorkanja nimalo ne smetaju pa joj potvrđuje još trajniju odanost:

Teb' samo, mâ hvalo, sluga sam za u vik,
O časti zarcalo, o kruno od svih dik.⁴²

Ako te tjeskobe što su pjesnika okružile promatramo u vremenu i prostoru, one postaju još izražajnije i osjetljivije. U otočkom gradiću Hvaru svatko je svakoga poznavao pa su ogovaranja jedne i druge vrste poprimala najšire razmjere. U tako skućenoj sredini prepričavanja su nadomještala društvene razomode, a u došaptavanjima su, po običaju, najviše udjela imale žene. One su zapravo Ivaniševiću nanosile silne neugodnosti i zagorčavale mu život. Ženska su ogovaranja uzrokovala nemogućnost opstanka. Teško je bilo ostati hladnokrvan, ali se i šutnja mogla zlo tumačiti. Zato je odlučio odgovoriti stihovima kako su pjesnici i prije to običavali raditi. Pjesmom *Od privare i zle naravi ženske* na neki se način osvetio hvarskim ženama, njihovim klevetničkim jezicima. Kao čovjek s umjetničkim ukusom i svjestan svoga dostojanstva, nijednu ženu nije poimence spomenuo, što i naglašava:

Da eto, mâ pisam svaka je općena
S kojom pisal nisam očito imena.⁴³

Zato je pjesma dobila privid općeg napada na žene.

Postupajući razborito otklonio je od sebe teže nevolje. Ivaniševićovo vladanje, njegovi ljudski postupci i pjesnički iskazi ne dopuštaju zaključiti da je u sebi nosio ženomrzačke porive i da je pjesmu o ženama napisao iz tih pobuda. Nije se poveo ni za pjesničkom tradicijom, makar ju je poznavao. Bio je na neki način prisiljen zlo reći o ženama, ali je mnogo puta naglasio da se njegova pjesma ne odnosi na dobre. Doista, nije očekivao pobjedu, ali je donekle našao smirenje u tome što je iz sebe izbacio otrov, iako bez nade da će njime upokoriti opake jezike:

Jer zmiijam uđiti ne mogu otrove.⁴⁴

Istu je sliku nekoliko puta iskoristio u pjesmi *Od privare i zle naravi ženske*. Ogovarenje je doživljavao kao otrov ljući od onoga što se zmiijama cijedi iz jezika:

Zla je žena gora od zmiije,
I zlo veće zla svakoga.⁴⁵

---

⁴² *Kita*, str. 311.

⁴³ *Kita*, str. 309.

⁴⁴ *Kita*, str. 311.

⁴⁵ *Kita*, str. 154.

Na drugome mjestu kaže da je jezičenje kadro uznemiriti svijet, a ogovaranje uspoređuje sa siktanjem otrovnice:

Jazić bi uzbučila
Sela, grade, polja i gore,
I ninih bi učinila
Da napokon progovore,
Mićeš jzik u tri cipa
Kako zmiija iz procipa.⁴⁶

Neka bude još jedna usporedba sličnog sadržaja:

Zmije j' obraz tvoj pastriji,
Kada ti se sarce sjidi,
I iz repa kako zmiiji
Iz nosa bi jid ti cidi;
Usta ti se sva zapine,
Oči gore, život stine.⁴⁷

Nema sumnje da je ženski jezik središte u koje Ivanišević gađa. On je uzrok njegovih patnja. Imajući u vidu stanovitu skupinu žena kojom je bio okružen, izražavanje mu je još stvarnije i određenije. S tim je ženama vjerojatno i razgovarao, ali njihovoj slatkorječivosti nije vjerovao. Mnoge su se od njih pokrivala koprenom bigotizma, a iz potaje su ga ujedale riječima. I njih apostrofira:

Potežući očenaše
Prodaješ se sva blažena,
Na zvizdah ti sarce jaše,
A činiš se ponižena.
Poniženje ne u ruhu,
Da u ubogom stoji duhu.⁴⁸

Možemo bez sustezanja vjerovati Ivaniševiću da nije htio vrijeđati općenito žene nego da je ogorčenje izlilo samo na one čiji su jezici na nj rigali zlo. Njima je upućen »cvit« šesti.

S time u vezi treba ogledati i »cvit« peti i objasniti spomenutu napomenu da ta dva »cvita« čine jednu tematsku cjelinu.

»Cvit« peti sastoji se od nekoliko priloga, ali mu je u naslovu jedino označeno da sadrži psalam koji u poretku biblijskih pjesama dolazi pod brojem 108. To i jest glavna sadržina »cvita« petog. Ivanišević kaže da je »pisan Davida proroka iz latinskoga jezika virno u slovinski prinesena«. Zapravo je to parafraza kakvih

⁴⁶ *Kita*, str. 173.

⁴⁷ *Kita*, str. 169.

⁴⁸ *Kita*, str. 160.

je bilo dosta u starijoj hrvatskoj književnosti. U prepjevima psalama ogleдали su se najbolji dubrovački pjesnici. Ako nisu prevodili cijeli psaltir, barokni pjesnici na dubrovačkom prostoru obično su posezali za sedam psalama koji se nazivaju *Pokornički psalmi*. Da je tako učinio Ivanišević, oponašanje bi bilo očigledno. Budući da je on uzeo u preradu psalam koji ne pripada toj skupini psalama, očito je imao poseban razlog da prevede, odnosno preradi baš taj psalam. Naime, odabrao je psalmički tekst koji mu je vrlo dobro došao u tome času.

David je psalam 108. ispjevao u povodu urote kojoj je bio na čelu sin mu Abšalom. Prije bitke između kraljeve vojske i pobunjenika, ubio se Ahitofel, jedan od istaknutih urotnika. Za Davida je to bio znak Jahveove osvete pa u pjesmi predviđa propast svih svojih protivnika.⁴⁹

Davidov je način izražavanja izvrsno poslužio našem pjesniku kao odgovor kleveticima. U uvodnom se dijelu psalma nalaze ovakvi izrazi: »Bože, nemoj šutjeti« jer »usta bezbožnička i prijevarna na me se otvaraju«, »govore mi jezikom lažljivim«, »riječima me mržnje okružuju«, »za moju me ljubav optužuju«, »uzvrataju mi mržnju za ljubav moju«. ⁵⁰ Ivanišević nije mogao naći pogodnijih riječi koje bi prikazivale njegov položaj. Zato se njima brani od kleveta, od ogovaranja i optužbi. Takvoj se obrani nije moglo prigovoriti jer se radilo o posvećenom tekstu, a psalam je, dobivši u prijevodu ritam kojim je pisana pjesma *Od privare i zle naravi ženske* postao s njome misaona i izražajna cjelina. Drukčije se i ne može shvatiti ovako oblikovan govor psalma u Ivaniševićevoj preradi:

Svoe jezike otrovane
Kako zmiје naoštriše
I od saržbe na sve strane
Ričmi mene obastriše,
I tako me njija je sila
Prez uzroka pridobila.⁵¹

Pjesnik je shvaćao oštrinu proklinjanja upućenih neprijateljima, ali ih nije želio ublažiti. Onoga »ki štiti bude ovu pisam« upozorava da u psalmu nisu »riči od človika vele sardita, saržbena i jidovita, koji kunući moli, da progoniteljem njegovim, ki govore zlo suprotiva časti i duši njegovoj nastojeći ga pogarditi i podvratiti i ki vraćaju zlo za dobro, dojdu velika zla, tuge, nevolje i

⁴⁹ Ivan Štambuk, *Psalmi, prijevod s izvornika i kratak tumač*, Markarska 1975, str. 345—346.

⁵⁰ *Biblija*, Stvarnost, Zagreb 1968, str. 557.

⁵¹ *Kita*, str. 110.

proklešćine.«⁵² Iz daljnjih se njegovih izjava vidi da je bio spreman ogovarateljima oprostiti, ali ga je iskustvo opominjalo da time neće suzbiti ni oslabiti snagu ubojitih jezika. Zato je odlučio napustiti mjesto obitavališta i sve časti što ih je imao. Povukao se u malo mjesto Dol na Braču, na pradjedovsko ognjište. Ostatak života proveo je na rodnom otoku.⁵³ Koliko je poznato, ogovaranja nisu došla za njim.

U pjesmi *Od privare i zle naravi ženske* Ivanišević je ostavio neugodan spomenik jezičavim ženama jedne male otočke sredine. Druge žene nije namjeravao podcjenjivati.

---

⁵² *Kita*, str. 124.

⁵³ C. Fisković ispravno zaključuje da je Ivanišević napustio sve časti u Hvaru radi raznih optužbi. — Nav. dj., str. 92. Ranije se naime objašnjavalo njegovo povlačenje iz Hvara željom da se u miru može baviti književnim radom. To je mišljenje poteklo od Šime Ljubića, *Životopisje Ivana Ivaniševića*, Zora dalmatinska, II, br. 37, Zadar 1845, str. 292.

Na Braču je Ivanišević nastavio književno raditi, ali nije ništa objavio. Povjesničar Ciccarelli u djelu *Osservazioni sull' isola della Brazza* kaže da je »ostavio iza sebe neobjavljeno mnogo manjih djela i na latinskom, i na talijanskom, i na hrvatskom jeziku u prozi i u stihovima, ali je gotovo sve propalo zbog nebrige njegovih baštinika.« — *Zapažanja o otoku Braču*, preveo Vedran Gliho, Beograd 1982, str. 35.

SUMMARY

Croatian baroque poet Ivan Ivanišević (1608—1665) in one poem of his literary work *Kita cvitja razlikova* (Bouquet of various flowers) vehemently attacked women. The poem of Ivanišević made the reaction of the other poet, Jakov Armolušić, who rose to protect women. That opposition of the opinions somebody called the first Croatian literary discussion. In the next century that poem of Ivanišević provoked another poet, Marko Arnerić. In his poem he also resolutely defended all feminine kind. That literary conflicts made the opinion that Ivan Ivanišević was a womanhater.

That opinion is changing by carefully observation of the literary work of Ivanišević. In many verses of his work *Kita cvitja razlikova* he speaks very laudable about women. Ivanišević wrote to some women for several occasions poetic epistles and it was indicated by the reason that he appreciated them very much. In the foreword of his work he mentions that he prepares a new work by intention to devote it to one woman. All this indicates that Ivanišević was not a womanhater. On the contrary, his expression about women was laudable and he emphasized their value.

The poem of Ivanišević against women was provoked by the other reason. In the townlet Hvar where Ivanišević lived, he was exposed to the various gossips and the biggest part of that was by women. Gossips became dangerous when it was told that he was a follower of the Protestant heresy. In the town Split, in the neighbourhood of the island Hvar, some time before that, the inquisition conducted the processes against the followers of the sentenced archbishop Marko Antun Dominis. Ivanišević estimated that women brought him a great distress. It was the reason which stimulated him to write the poem about evil women's tongues, because gossips made his life very unpleasant. Because of gossips he was forced to leave the respectable service of canon and vicar of Hvar and to go away to Brač, to the place Dol, where there was the property of his family.